

TEOLOGIJA OBITELJI I ODGOJNA USMJERENJA (II)

Marin Srakić

Ljubav roditelja prema djeci *po naravi* je čvršća od ljubavi djece prema roditeljima. Iako se i ova, kao i prva, temelji na naravnoj vezi, štoviše još je čvršća negoli veza roditelja prema djeci, instinkt slobode koji s mnogo vidova u mladom čovjeku ima važnu ulogu, težnja osloboditi se obiteljske sredine i stvoriti vlastitu sredinu, lako dovodi do neovisnosti i nekog hlađenja ljubavi djece prema roditeljima. Dok se roditelji moraju svim silama truditi da im se ljubav ne *izrodi* (degenerira), djeca moraju nastojati da im ljubav prema roditeljima ne *ohlađi*. Radi toga je Bog pojačao (poostrio) četvrtu zapovijed obećanjima i prijetnjama: »Poštuj oca svoga i majku svoju, da imadneš dug život na zemlji koju ti dá Jahve, Bog tvoj.«⁴⁴ »Tko štuje oca, okajava grijehe svoje, i tko časti majku svoju, sabire blago. Tko štuje oca, radovat će se sa svoje djece, i bit će uslišen u dan molitve svoje... Jer blagoslov očev učvršćuje kuću djeci, a majčina kletva temelje im ruši... i Gospod proklinje onoga tko vrijeđa majku.«⁴⁵

Ta božanska sankcija nije samo izvanjska, nego izvire iz najdublje biti sadržaja. Budući da su čovjeku roditelji najbliži bližnji, on se ne može skladno razvijati, ako je prema njima indiferentan ili čak grub. Roditelji uosobljuju (oličuju) Božji autoritet, zato, ako njega neposlušno dijete prezire, ono će izgubiti smisao za svaki drugi autoritet. Snaga naroda, a isto tako i zemaljska sreća svih i pojedinih, napose nutarnja vrijednost mladog čovjeka, ovise o obdržavanju četvrte zapovijedi. Ustrajno nastojanje usrećiti roditelje, u svemu se prema njima ispravno ponašati, vrelo je iz kojeg izvire vrlina i nutarnja radost, ključ koji otvara vlast nad životom.⁴⁶

Moralna teologija ističe temeljna raspoloženja djece prema roditeljima, kao zahtjeve same naravi, a i pozitivne Božje zapovijedi: poštovanje, poslušnost i zahvalnost, dakako, sve u vidu ljubavi prema njima. No, prije nego što prijedemo na razmatranje ovih obaveza pogledajmo neke činjenice.

1. Danas biti otac i majka

a. *Od statičnosti k dinamizmu* — Za nama su ostala tisućljeća stabilnosti. Kroz to vrijeme »pradjedovska mudrost« mogla se primijeniti i na različite prilike koje su se od vremena do vremena pojavljivale u raznim vremenima. Statička razdoblja bila su okrenuta prema prošlosti i zato pod snažnim utjecajem tradicije i, povrh toga, vlasti snažnih autoriteta kao što su obitelj, država, Crkva. Ti su se autoriteti smatrali

⁴⁴ Izl 20, 12.

⁴⁵ Sir 3, 3 sl.

⁴⁶ Usp. HAERING, B., *La Legge di Cristo*, III, str. 129—130.

»Božjim predstavnicima« i uzajamno su jedan drugome pružali podršku. Buna protiv jednoga uzbuđivala je druge koji su odmah pritjecali u pomoć. Pobuniti se protiv tih predstavnika automatski je značilo pobuniti se protiv Boga. Odgoj u tim statičkim razdobljima nije se toliko ostvarivao kroz djelovanje osoba koliko kroz »pedagoške« institucije koje su smatrale da im je uloga i svrha »pounutrašnjiti« tipična temeljna raspoloženja kakvog statičkog sistema, tj. poštovanje prema autoritetu i podložnost njihovoj volji.

Naprotiv, s industrijskom revolucijom započelo je razdoblje dinamizma na svim područjima, s brzim promjenama i preinakama. Dinamične epohe okreću se prema budućnosti, prema potrebama sutrašnjice. Nositelj (čuvarica) budućnosti uvijek je mladost. Budućnost i mladost nepovjerljivi su prema tradicionalnim ustanovama koje se u svakom novom razdoblju smatraju ostacima prošlosti. Zato dinamična epoha traži druge kreposti, a ne najprije poštovanje i poslušnost. Ona traži objektivnost, sposobnost mijenjati i znati osobno odlučiti, sposobnost grupnog rada i ravnopravnu suradnju.

b. *Novi lik oca* — Te tipične promjene našeg vremena neizbježno mijenjaju i lik oca. U statičnim razdobljima on je bio čuvar tradicija, karika koja je spajala s mudrošću predaka, čuvar obiteljskog autoriteta. Ako se ove funkcije smatraju glavnima, nužno moramo reći da su muškarci izgubili dio svoje očinske uloge — tu jadikovku često slušamo — jer otac danas baš nema mnogo tradicija za prenijeti, u koliko su neke preživjele a druge naopako iskorištavane u nekim povijesnim događanjima. Povrh toga razvoj pravnih odredbi prisiljava oca da sa suprugom dijeli svoju vlast.

Danas otac ima mogućnost da s uspjehom obavlja svoje funkcije više nego što su to ikad mogli njegovi prethodnici, samo ako se osloni na ljubav i prijateljsko vodstvo. Danas otac može bez rezervi pokazati nježnost prema svojoj djeci i to pokazati izvana, a da se time ne umanjí njegova muževnost. Budući da može ljubiti svoju djecu, ne upada neizbježno u priliku da izazove »mržnju djece«, nego se smatra suodgovornim za ljubav s njihove strane. Uzajamna veza ljubavi omogućava ocu da svoju djecu vodi niz godina kao dobro došao suputnik.

c. *Novi lik majke* — Ako se mijenja lik muža, mijenja se i lik žene; ako se mijenja lik oca, mijenja se i lik majke. U statičnim epohama otac je bio predstavnik strogosti a majka blagosti. Strogost i blagost stvarale su odgojno ozračje u kojem su se djeca odgajala. Blagost i strogost očito su se povezivale uz spol roditelja.

Prema starom modelu majka je bila utjelovljenje ljubavi, most između strogog muža i plašljive, odnosno buntovne djece. Ona je na vrijeme morala ublažavati oca, koji je htio kazniti, te tako zaštititi djecu od njegove strogosti. Zato je odgoj nekada bio »očinski problem«.

Danas očevi obično rade izvan kuće. Ako nije u radnom odnosu, majka je cijelo vrijeme uz djecu. A svagdašnja odgojna situacija ne zahtijeva samo blagost. Zato je majka prisiljena spojiti i blagost i strogost, autoritet i ljubav. U stvari, ljubavi je potrebna odlučnost autoriteta, a autoritetu je potrebna ljudskost koju mu daje ljubav.

To znači: blagost i strogost, autoritet i ljubav nisu specifična svojstva dvaju spolova, nego očinske i majčinske uloge. Zato majka

mora uosobiti ne samo ljubav nego i autoritet, a otac ne samo autoritet nego i ljubav.

d. *Novi lik djece* — Ako se mijenja lik muškarca i žene, supruga i supruge, nužno se mijenja i lik djece. S odnosa nad i podređenosti, između muškarca i žene, prešlo se na partnerski odnos — tako i djeca žele postati partner svojih roditelja. Što u ovom slučaju znači *partnership*?

Izraz partner dolazi od latinske riječi *pars*, tj. dio. Dio pretpostavlja cjelinu kojoj pripada. Partneri su prema tome oni koji pripadaju jednoj cjelini, ili zajedno rade na jedinstvenom djelu. Cjelina određuje prava i dužnosti »dijelova«. Zajednički elemenat muškarca i žene sačinjava ženidba. Oboje moraju u to djelo ucijepiti svu svoju ličnost. Sreću obojega jamči samo uspjeh zajedničkog djela. Što služi cjelini, služi i vlastitom dobru.

»Cjelina« je i za roditelje i za djecu obitelj. Obitelj nastaje jedino voljom roditelja da rode, ali se razvija u skladnom prostoru za sve samo zahvaljujući doprinosu svih. Obitelj ne može uspjeti bez kreativnog doprinosa djece. Zato prava i dužnosti djece ne određuje volja roditelja, nego obaveze koje niču iz zajedničkog elementa, na kome roditelji i djeca, svatko na svoj način, sudjeluju kao partneri. Dužnosti i prava djece razlikuju se od dužnosti i prava roditelja, jer su im funkcije različite. Ipak odlučno je to da prava djece ne dolaze od volje roditelja, nego od višeg cilja. Dobro zapamtimo: kad zajedničko djelo u kojem su roditelji i djeca partneri ne uspije, svi osjećaju njegove negativne posljedice; naprotiv kad uspije, svi osjećaju njegovu blagodat.⁴⁷

2. Poštovanje

Poštovanje je prvi izražaj i obveza sinovske ljubavi koji očituje viši položaj i funkciju roditelja u koliko su roditelji, tj. u koliko su začetnici života, odgojitelji i nositelji od Boga uspostavljenog autoriteta. Poštovanje neposredno proizlazi iz *misterija života* kojim su roditelji okruženi kao u nekom božanskom sjaju, budući da su kao Božji suradnici u sjaju njegove stvarateljske djelatnosti.

Poštovanje prema bližnjemu, napose prema roditeljima, ima svoj krajnji temelj u religioznom poštovanju prema Bogu, tj. u *religiji*. Ukoliko je bližnji Božja slika, na njega pada zraka božanskog svjetla. Ukoliko su roditelji Božji predstavnici, njihov se autoritet neposredno nadovezuje na veličanstvo Boga Stvoritelja. Stoga teško može osjetiti i prihvatiti poštovanje prema ljudskom autoritetu onaj čovjek koji ne mari za *hijerarhiju*, *sveti red* što ga je Bog postavio u stvaranju.

Blago onoj djeci koja mogu poštivati roditelje ne samo zbog njihovog roditeljskog položaja i funkcije, nego i zbog njihovog osobno življenog poštenja. A svi su odgojitelji pozvani tako odgajati djecu da

⁴⁷ Usp. ELL, E., *Educazione al matrimonio*, EP, Francavilla al Mare 1971, str. 380—384.

poštuju roditelje i onda kad oni to svojim vladanjem ne zaslužuju, zbog nemarnosti, pokvarenosti, nepoštenja..., da ispričaju i pokriju »golo-tinju« svojih roditelja, kao što su to učinili Sem i Jafet.⁴⁸ Na žalost, proizvođačko-potrošački mentalitet suvremenog društva ne pomaže da se u djeci razvije poštovanje i prema onim roditeljima koji više ne mogu proizvoditi. Djeca se mogu teško ogriješiti o tu obvezu vrijedanjem, prezirom i potpunim zanemarivanjem.⁴⁹

3. Poslušnost

Pojam i sadržaj poslušnosti usko je povezan s pojmom autoriteta i slobode, jer su i te dvije sile na istom području u službi ljubavi kao i poslušnost. Zato nužno moramo nešto reći o međuodnosu autoritet — sloboda, kako bismo mogli shvatiti obvezu i granice poslušnosti.

a. *Autoritet — sloboda* — Autoritet nije nikakva nekontrolirana sila u biti uperena protiv slobode i ljudskog dostojanstva, nego moć razumnog naređivanja. Svi su ljudi jednaki po naravnom dostojanstvu i svi imaju jednog pravog poglavara Boga. Svaki zakoniti autoritet je božanski zastupnik: »Nema vlasti doli od Boga: koje postoje od Boga su postavljene.«⁵⁰ Za kršćane autoritet je religiozna vrednota, ali prije svega služenje, jer Krist nije došao da bude služen nego da služi, i da on jedini Učitelj i Gospodin, dade svoj život.⁵¹ Bratstvo među ljudima što ga je Krist propovijedao nije u sukobu s božanskim zamjeništvom što ga treba priznati svakom zakonitom autoritetu, nego traži da se autoritet ne vrši superiorno ili sa željom za silom (gospodstvom), nego u duhu služenja i bratskog zajedništva.⁵²

Ako se prvi kršćanski princip u tom pitanju odnosi na *autoritet kao služenje*, drugi se odnosi na *sinovsku slobodu*. Danas se s pravom sloboda smatra jednom od najuzvišenijih vrednota. No ona nije pukla mogućnost izbora, nego spremnost izvršiti dobro, osvajanje — na žalost dugo i mučno, ali neprestano — nečega što može postati »naše«. Kršćanstvo je veli-

⁴⁸ Usp. Post 9, 20—23.

⁴⁹ Usp. HAERING, B., *nav. dj.*, str. 131—132. — PREMM, M.—BOCKLINGER, K., *Teologia morale per l'uomo d'oggi*, EP, Bari 1971, str. 279—280.

⁵⁰ Rim 13, 1.

⁵¹ Usp. Mk 10, 42.

⁵² Usp. ROSSI, L., *Pastorale familiare*, EDB, Bologna 1969, str. 196. — »Pravo bogatstvo smisla i funkcije autoriteta razabiremo iz filološke analize izraza »autoritet« koji dolazi od glagola »augere«, što znači povećavati, unaprijediti. Autoritet shvaćen kao povećavanje ili unapređivanje postaje *princip rasta* čovjekova života i na individualnom i na društvenom planu. On pripada ljudskoj egzistenciji promatranoj u njezinom nastajanju, pozvanoj da se razvije uz pomoć drugih. Pozvan da postane osoba, čovjek je pozvan da *postane on sam* i to po svojim odnosima s drugima. Odatle slijedi da je princip autoriteta smješten u samo srce ljudske egzistencije, jer je dan čovjeku kao djelo koje treba slobodno realizirati u ostvarivanju sama sebe. Autoritet tako postaje ne samo princip rasta nego i zakon i norma čovjekova života«; M. SRAKIĆ, *Savjest i autoritet u Crkvi*, u BS 47, 1977.

čalo slobodu djece Božje, a glavni glasnici su joj bili Pavao i Ivan.⁵³ Očito sloboda koja nam dolazi od Krista osloboditelja ne može biti raspojanost ni slobodarstvo a ni izgovor za puteno i egoistično vladanje.⁵⁴

Autoritet i slobodu ne smijemo, dakle, shvaćati konkurentnim vrednotama, nego trajnim vrednotama, dvjema silama koje služe dobru, susretom dviju odgovornosti od kojih svaka poštuje drugu, dvama božanskim darovima, jer u njemu je njihov izvor. Osobe koje vrše autoritet ili uživaju slobodu kršćanski su uvijek djeca Božja, bitno su jednako vrijedna, pozvana da se služe svojim darovima i da poštuju druge. Zato se te dvije vrednote ne mogu pravo uživati bez dijaloga koji — u obitelji — može biti samo dijalog ljubavi.⁵⁵

b. *Autoritet roditelja i sloboda djece* — Ako igdje susrećemo krizu između autoriteta i slobode, onda je to upravo u odnosu između roditelja i djece. Ovu krizu povećavaju nagli razvoj svijeta i ozračje kontestacije u koje smo svi uronjeni. Temeljni motiv krize bitno je uvijek isti: radi se o usklađenju jednakog osobnog dostojanstva s momentalnom podložnošću djece.

Doba razvoja daje posebno obilježje tom motivu krize. Kako dijete raste, tako u obitelji ne nalazi više onoga što je do sada u njoj nalazilo. Nije mu dovoljna ljubav oca i majke: potreban mu je netko drugi. Počinju ga apsorbirati prijateljstva čak toliko, da zaboravlja na obitelj. Adolescent ne uspijeva više prihvatiti autoritet roditelja bez kritike, a često ga posve odbacuje. Počinje ona napetost između roditelja i djece koja katkada dosiže vrhunac: očevu i majčinu zapovijed nije slušao ni u djetinjstvu, a sad je gotovo posve odbacuje.

U pouci o *autoritetu* treba djeci i mladima dati do znanja da je on opravdan u prvom redu zato što živimo u društvu, a onda jer ga je Bog ratificirao. Roditeljski autoritet je snažniji i od crkvenog i od državnog;⁵⁶ on se rađa iz dužnosti roditelja da vode brigu o ljudskom sazrijevanju djece. Ako su roditelji rodili djecu, ne znači da su ona njihovo vlasništvo, nego znači da su odgovorni za odgoj koji djeci omogućava da doista budu i postanu zreli ljudi. Roditeljski autoritet se vrši i prihvaća s ljubavlju.⁵⁷

Ako želimo sagledati dubinu drame koja se događa u duši adolescenta koji se osjeća paraliziranim željeznim autoritetom, ako želimo pogledati, kako očev lik može postati monstrozozan i kako taj autoritet može satrti jedan život, pročitajmo kratko »Pismo mom ocu« od Franza Kafke. Kolika bi djeca mogla na sebe primijeniti kalfkijanski opis: »Podijelio sam svijet u tri dijela: jedan u kojem sam živio ja, rob, odgajan zakonima koji su izmišljeni isključivo za mene kojima se, najčešće, a ne znam zašto, nisam mogao potpuno prilagoditi; zatim drugi

⁵³ Pavao ju je proglasio u poslanici Galaćanima: »Za slobodu nas Krist oslobodi... Doista, vi ste, braćo, na slobodu pozvani!« (Gal 5, 1—13; usp 1 Kor 7, 22). Zatim, na načelu prave slobode Ivan naglašava vjeru koja prihvaća Isusovu riječ: »Istina će vas osloboditi... Ako vas dakle Sin oslobodi, zbilja ćete biti slobodni« (Iv 8, 32—36).

⁵⁴ Usp. Gal 5, 13.

⁵⁵ Usp. ROSSI, L., *nav. dj.*, str. 197.

⁵⁶ Usp. GE 3.

⁵⁷ Usp. ROSSI, L., *nav. dj.*, str. 203.

svijet, beskrajno daleko od moga, u kojem si živio ti, zauzet vladanjem (upravom), dijeljenjem (izdavanjem) naređenja i ljutinom zato što se nisu ispunjavala; i konačno, treći svijet u kojem je živio narod slobodno i radosno bez naređenja i pokoravanja.«⁵⁸

Sloboda što je djeca osjećaju kao veliku vrednotu, doista je takva i takvu je trebaju prihvatiti svi, uključujući i roditelje. Ipak, djeca je moraju ispravno shvatiti. Sloboda nije samovolja ni jednostavna mogućnost izbora. Radi se o dugom i napornom osvajanju. Djecu bi trebalo poučiti: roditelji vam je ne žele nijekati, nego vam žele pomoći da je doista postignete, tj. žele vas postepeno usmjeravati na pravi put. Sutra ćete upravo vi optuživati roditelja koji je bio previše popustljiv, kao što ćete, obratno, optuživati prestrogog roditelja, jer vam je potrebna i blagost i snaga odlučivanja.

Danas se pretjerano naglašava sloboda u odgoju, i zato, mjesto da se ona odgaja, jednostavno se guši. »Sloboda bez straha« o Summerhilla je očit primjer tog mentaliteta. Prestrogi autoritet iz prošlosti zamijenjen je pretjeranom slobodom: »Da izbjegnem neuravnoteženo autoritativni odgoj koji bi se suprostavio slobodi, neki upadaju u pretjerani liberalizam koji, zbog straha od kompleksâ i zbog odbacivanja normi, ne poučava dijete da se kontroliira i da koristi mogućnost slobode.«⁵⁹

Roditelje treba poučiti i uvjeriti, da je svrha njihovog autoriteta voditi dijete do takve zrelosti, da se ono odgovorno može uključiti u život ljudske zajednice, pa da se — paradoksalno rečeno — taj isti autoritet povuče, da postane nepotreban. Ako igdje vrijedi zakon stupnjevitosti, to vrijedi na ovom odgojnom području. Odgajana sloboda rast će stupnjevito kroz određenu napetost s nosiocima autoriteta. S njom roditelj mora računati i uz njegovu pomoć odgajatelj mora svladati tu napetost. Roditelji lako uviđaju da djetetu, kako raste, moraju mijenjati odijelo i cipele, a često zaboravljaju da ono raste kao osoba prema kojoj treba primijeniti prikladne metode. Često se ne radi o neposlušnom djetetu nego o pogrešnoj metodi.

Nema smisla dramatizirati odnos između *roditelja i djece*. Dijalog između generacija uvijek je bio težak, a danas je, zbog naglog razvoja društva, još teži. Ipak ostaje jednakost ljudske naravi sposobne da omogući onaj dijalog koji bi integrirao vidove i vrednote. Ako je dijalog među ljudima uvijek koristan i moguć, dijalog između roditelja i djece je i danas nužan, a većinom će biti moguć zbog mosta ljubavi koji omogućava susret dviju različitih generacija. Tko ne prihvaća dijalog, griješi, bio on roditelj ili dijete, iako se pogreške odraslih teže uočavaju. Treba osuditi i nepokorno dijete i roditelja koji sebe smatra nepogrešivim i jedinim glasom kojim Bog govori djetetu. Što djeca rastu to naredbe treba sve više motivirati, a s vremenom trebaju postati obični savjeti diktirani diskretnom prisutnošću a ne prijetnjom. Tu nema pravila, ili — još bolje rečeno — jedino pravilo je ljubav koja ne trpi uzde. Griješi i dijete koje ne sluša roditelje zato što ne misli kao oni, a i dijete koje se pokorava roditeljima protiv svoje savjesti. Između ljubavi

⁵⁸ KAFKA, F., *Lettera a mio padre*.

⁵⁹ CHAUCHARD, P., *Necessidade de Amor*, Herder, São Paulo 1967, str. 59.

bez kritike i kritike bez ljubavi — dvije jednake i suprotne pogreške — mora postojati raznolikost mišljenja, mogućnost kritike pune ljubavi koja će uspjeti pronaći u dijalogu točku susreta ili bar manje neslaganje što će ih savjest morati slijediti.⁶⁰

c. *Smisao poslušnosti* — Krepost poslušnosti ne sastoji se samo u ispunjavanju onoga što je zapovjedbena, nego u *vrednosti* podložnosti kao takvoj. Poslušnost je priznavanje hijerarhijskog reda stvaranja i priznanje prava Božje vlasti koja je tako uredila svijet i ljudski život, da nisu svi na istom položaju, nego su u ljubavi i poštovanju istovremeno međuvisni. Svaki odgoj mora odgajati savjest. U tom se sastoji bitna razlika između odgoja i vježbe koja teži samo za vanjskim ispunjenjem. *Tako onaj koji je doista poslušan mora proniknuti u duh naredbe i u sebi prihvatiti autoritet.* To je jedini način da po poslušnosti postanemo doista odgovorni prema dobru. Poslušnost djeteta kojemu se moć rasuđivanja tek probudila u toliko ima moralnu vrijednost, u koliko bar općenito primjećuje da je dobro slušati, jer mu roditelji sa svojim naredbama hoće dobro i imaju dobru nakanu.⁶¹

Danas se katkad krivo shvaća poslušnost, ali i sloboda, prva kao slijepa pokornost samovoljnim pravilima, a druga kao pravo činiti bez obzira na bilo koji zakon ili ograničenje. Ako se roditelji ponašaju despotski, djeca se ili prepuštaju apatičnoj potčinjenosti i nekom konformizmu ili se bune i prihvaćaju stil života u kojem sloboda lako prelazi u razuzdanost. Neograničenu slobodu osobe treba isključiti, jer ona praktično prerasta u iracionalni i degenerirani instinkt i anarhičko vladanje, jednako štetno i za pojedinca i za društvo. Svima onima koji su upali u ropstvo lažne slobode, ne shvaćajući da su kadri ubiti vlastiti duh, svim tim nemirima koji hodaju okolo sa svojom bijedom promašenih ljudi, lažnim prorocima, koji »napuštaju slavu radi anonimnosti« i postaju rječiti branitelji lažnih sloboda, trebalo bi neprestano ponavljati savjet mudraca: »Gledah vas pred vratima grada i u vašim domovima kako se prostrti klanjate svojoj slobodi. Kao poniženi robovi pred tiranom koji ga slave dok ih on uništava.«⁶² — Poslušnost kao stav i obveza osobe jest nutarnja, tj. svjesna i slobodna podložnost opće valjanim normama, a ne servilna podložnost despotskoj volji ili umrtvljeno i konformističko prilagođivanje vladajućem društvenom običaju. Ni rob, ni magarac, ni pčela ne mogu nam pružiti pravi uzorak poslušnosti.

Podsjetimo se: ne može se zastupati jedna vrednota i njome satirati druge mišta manje važne, kao što su ljudska jednakost i bratstvo. Ako je istina, da svaka ispravna zapovijed nosi jeku božanske volje, isto je tako istina da nije ona ni jedino ni najvažnije mjesto božanske volje. Bog svoju volju može očitovati u tisuću zgoda ljudskog života, katkad nedvosmisleno jasno, snažno i neodgodivo. Konačno, postoji neposredni i najvažniji izražaj božanske volje u ljudskoj savjesti koju ne smijemo uništiti ili izobličiti samo zato da se spasi poslušnost. Otac koji sebe proglašava jedinom normom moralnosti izobličuje savjest svoje djece. Roditelji koji sebe smatraju nezabludivima i nikad ne žele obrazložiti

⁶⁰ Usp. ROSSI, L., *nav. dj.*, str. 204.

⁶¹ Usp. HAERING, B., *nav. dj.*, str. 132—133.

⁶² Usp. GIBRAN, K., *Le prophète*, Casterman, Paris 1957, str. 47.

svoju volju mogu usporiti sazrijevanje svoje djece, a najčešće ih tako priječe da uoče tuđe pogreške i da im se sami odupru.⁶³

d. *Područje obveze poslušnosti* — Djeca moraju biti poslušna u svakoj dobroj stvari koja spada unutar granica odgojne uloge roditelja, dokle god se nalaze pod njihovim autoritetom. Kad uđu u brak ili kad se osamostale, odrasla djeca po sebi stiču punu slobodu djelovanja. Ipak, roditelji i dalje imaju i pravo i dužnost savjetovati ih na dobro, a djeca su dužna poučljivo prihvatiti ove savjete. Ako su koji puta uvjerena da ih ne mogu prihvatiti, zato što smatraju da nisu dobri i razboriti, trebaju ipak o njima razmišljati a roditelje poštivati.

Posebno je pitanje poslušnosti kad djeca *biraju zvanje* ili *izabiru zaručnicu* (zaručnika). Tada su dužna posavjetovati se s roditeljima, ne samo zato što im je u izboru potrebna njihova pomoć, nego jer su u tom slučaju roditelji »rođeni« savjetnici. Roditelji se upravo u tim slučajevima znaju zaboraviti: oni nisu gazde ni vlastodršci nego savjetnici, bez obzira da li je izbor i odluka njihove djece u skladu s njihovim planovima i shvaćanjima. Oni ne smiju na prvo mjesto staviti sebe i svoj društveni ugled, nego dobro njihove djece. Često se događa da djeca moraju zaključiti: »Trebalo se većma pokoravati Bogu negoli ljudima!«⁶⁴

Razumljivo je da će griješiti, teško ili lako — ovisi o pojedinom slučaju i težini prekršaja — ona nedorasla djeca: 1. koja se direktno protive roditeljskom autoritetu i opravdanim naredbama; 2. samovoljno napuštaju roditeljsku kuću; 3. zanemaruju svoje profesionalne dužnosti, (produžavaju školovanje i tako nameću roditeljima suvišne izdatke i uzrokuju njihovu tjeskobu nad budućnosti djece; 4. posjećuju sumnjiva društva, itd.⁶⁵

4. Ljubav i zahvalnost

Djeci nitko nije bliži od roditelja od kojih su primila život i odgoj. Zato njihova ljubav prema roditeljima mora biti najnježnija i najsnažnija. Od rimskih vremena ova se ljubav naziva *pijetet* (*pietas* — pobožnost). Blago onoj djeci koja su od svojih roditelja primila čistu i kršćansku ljubav. Ona će je i sama moći uzvratiti. Na žalost, to će im biti teško, ako su roditelji zanemarili svoju dužnost i sami se iznevjerili ljubavi: razorene obitelji, prepuštena i napuštena djeca... No ta činjenica ne oslobađa od djetinje ljubavi prema začetnicima vlastitog života. Kad bi roditelji učinili i najveću nepravdu prema djetetu, ono ih ipak nikad ne bi smjelo prestati ljubiti u Bogu. Štoviše, ono bi trebalo sve poduzeti da se roditelji po njegovoj ljubavi ponovno vrate svojoj obvezi ljubavi. U tom slučaju dijete prolazi kroz tešku a nekad i krvavu školu kršćanske ljubavi.

Ljubav djece nadasve treba biti *zahvalna*. To svojstvo posebno ističe Sveto pismo Starog zavjeta. Dužnost zahvalnosti započinje darom života a raste s rastom primljenih dobročinstava. Zahvalni pogled unatrag na

⁶³ Usp. ROSSI, L., *nav. dj.*, str. 205—206.

⁶⁴ *Dj* 5, 29.

⁶⁵ Usp. HAERING, B., *nav. dj.*, str. 135—136.

brige roditelja od časa začeća u djetetu će uvijek učvršćivati osjećaje i izraze zahvalne ljubavi, a za kršćanski odgoj roditelji zaslužuju najveću zahvalnost.

Djeca će zahvalnost prema roditeljima izraziti u času kad primaju dobročinstva, prigodom obiteljskih svečanosti, sudjelovanjem u radosnim i žalosnim događajima, a najviše svagdašnjim lijepim ponašanjem u svagdašnjem kontaktu. Snažan dokaz zahvalne ljubavi ipak su uvijek djela: spremno raditi u obitelji, pomagati roditeljima u njihovim potrebama, posebno u starosti, kao što upozorava starozavjetni mudrac.⁶⁶ Ti se osjećaji i djela neće zaustaviti samo na ocu i majci nego se proširiti na sve one članove obitelji i rodbine koji doprinose ili su doprinijeli njegovom sazrijevanju. Nekad su drugi možda i zaslužniji od samih roditelja.⁶⁷

Čini se da obitelj upada u sve veće poteškoće i da se u njoj i oko nje otvaraju nove borbene linije. IV. Božja zapovijed upozorava da su oba partnera, roditelji i djeca, pozvana doprinijeti dobru cjeline koju nazivamo obitelj. Besmisleno bi bilo istraživati, tko je više kriv, roditelji ili djeca, i odakle treba krenuti. U svakom slučaju, pogreške su na djeci uvijek moguće, štoviše, nužne. Roditelji koji boluju od pretjeranog savršenstva (perfekcionista), želeći da im djeca budu i na riječi i na djelu besprijeekorna, nerazborito zabranjuju djeci da budu doista djeca te, želeći odmah sve, usporavaju njihovo sazrijevanje i povećavaju pogreške.⁶⁸

Svatko bi trebao zaviriti u vlastitu torbu. Tako su stvar shvatili i ono dvoje roditelja što su doveli sinčića k liječniku s napomenom: »Doktore, pregledajte ga pa nam recite što nam fali.«⁶⁹ Skloniji smo svaliti krivnju na djecu i mlade, a oni se baš i ne mogu previše braniti. Međutim, čini se da je Isus na njihovoj strani sa svojim upozorenjem: »Ako ne budete kao djeca...«⁷⁰ Pravilo naše pedagogije je drugačije: »Ako ne budete kao roditelji...«. Puni povjerenja u nove generacije smijemo biti optimisti za budućnost. Ulijevaju nam nadu izjave slične onoj izjavi dječaka Milana iz IV razreda: »Jedva čekam da odrastem, da vidite kako se (to) radi.«⁷¹

THEOLOGY OF THE FAMILY AND EDUCATIONAL TRENDS

Summary

The author in the two continuations, number 2/88 and this issue, talks about fundamental values of the family from theological and anthropological point of view and about the main function of the family in the family community and in the upbringing of the children.

⁶⁶ Usp. Sir 3, 3.

⁶⁷ Usp. HAERING, B., *nav. dj.*, str. 138—139.

⁶⁸ Usp. ROSSI, L., *nav. dj.*, str. 207—208.

⁶⁹ Usp. *Elikzir*, časopis za zdravstveno vaspitanje i popularizaciju medicinske nauke, 158, 1985, 1, 61.

⁷⁰ Usp. Mt 19, 13—15; Mk 10, 13—16; Lk 18, 15—17.

⁷¹ PRAZNIK, B., *nav. dj.*, str. (16).